

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد در رشته حقوق عمومی

عنوان پایان نامه

بررسی شرایط و آثار ازکارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی

ایران و اسناد بین‌المللی

استاد راهنما

دکتر محمد رضا مجتهدی

استاد مشاور

دکتر ابراهیم شعاریان

پژوهشگر

ابراهیم چاویده

سورة الاحقاف

تقدیر و تشکر

به نام خدایی که همه چیز از اوست، حتی سپاس و ستایش. او که در تمام مراحل زندگی از لطف و رحمتش برخوردار بوده‌ام، پس پیشانی بر آستان عبودیتش می‌نهم و با ذره ذره وجودم خداوند را سپاس می‌گویم که این توان را به من عطا فرمود تا این دوره تحصیلی را با موفقیت به پایان برسانم. بر خود می‌دانم از همه عزیزانی که در نگارش این پایان‌نامه یاریم رسانده‌اند تشکر و قدردانی نمایم. از تلاش‌های استاد راهنمای بزرگوار جناب آقای دکتر محمدرضا مجتهدی که راهنما و مشوق بنده در تهیه و تکمیل این پایان‌نامه بودند نهایت سپاسگزاری را دارم و از استاد مشاور جناب آقای دکتر ابراهیم شعاریان که در طی نگارش این پایان‌نامه از راهنمایی‌شان بهره‌مند شدم، کمال تشکر را دارم. همچنین از جناب آقای دکتر کمال‌الدین هریسی‌نژاد که داوری پایان‌نامه را بر عهده داشتند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم، همچنین از مسئولین اداره کل تأمین اجتماعی و اداره کل کار و امور اجتماعی استان آذربایجان شرقی که بنده را در نگارش این پایان‌نامه یاری رساندند سپاسگزاری می‌نمایم. و از تمامی دوستان خوبم از جمله هیمن محمدپور، سیروس علیپور، ارسلان سلیم‌پور، حسن استوار، علی رحمانی، ریبوار رسولی، واحد رسولزاده، شیرزاد عبدالهی، کیوان گدرونی و هم‌چنین اساتید محترم گروه حقوق دانشگاه تبریز کمال تشکر و قدردانی را دارم.

تقدیم به پدر و مادر دلسوز و مهربانم

که در تمام سالهای زندگی‌ام سایه حمایت خود را بر سرم گسترده‌اند.

تقدیم به همسر مهربانم

که در طول تحصیل یار و یاور و پشتیبان من بوده است.

نام خانوادگی دانشجو: چاویده	نام: ابراهیم
عنوان پایان نامه: بررسی شرایط و آثار ازکارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران و اسناد بین‌المللی	
استاد راهنما: دکتر محمدرضا مجتهدی	
استاد مشاور: دکتر ابراهیم شعاریان	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: حقوق
دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی	گرایش: عمومی
تعداد صفحات: 152	
واژگان کلیدی: ازکارافتادگی - تأمین اجتماعی - اسناد بین‌المللی - مقاله نامه - توصیه نامه	
<p>چکیده</p> <p>یکی از مخاطراتی که انسان در زندگی اجتماعی خود با آن روبرو است مخاطره ازکارافتادگی است ازکارافتادگی به حالت و وضعیت فردی اطلاق می‌گردد که توانایی کار و فعالیت خود را به طور کلی یا جزئی از دست بدهد. این حالت گاهی در نتیجه حادثه و گاهی ناشی از یک بیماری است. ازکارافتادگی یکی از مخاطرات مهم مورد توجه سازمان بین‌المللی کار است که برای مقابله با آن تأکید کرده است.</p> <p>این پژوهش در سه بخش انجام شده است:</p> <p>در بخش اول، ابتدا به ذکر کلیاتی در رابطه با تأمین اجتماعی و مفاهیم آن، انواع مخاطرات اجتماعی و شیوه های مقابله با آن، راهبردهای نظام تأمین اجتماعی برای مقابله با مخاطرات و بیمه و ازکارافتادگی پرداخته شده است.</p> <p>سپس تاریخچه تأمین اجتماعی و حمایت در برابر ازکارافتادگی بررسی شده و اینکه حمایت در برابر ازکارافتادگی بعد از وقوع انقلاب صنعتی ابتدا در کشورهای آلمان، انگلستان و سپس آمریکا شروع شده است و کمی دیرتر از آن در ایران هم این حمایت صورت گرفته است. همچنین ازکارافتادگی در قانون اساسی ایران و اسناد بین‌المللی مربوطه بررسی شده است و ملاحظه شد که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقررات مترقیانه ای درباره تأمین اجتماعی و ازکارافتادگی دارد.</p> <p>در بخش دوم به بررسی انواع ازکارافتادگی و شرایط برخورداری از آن، مشمولین ازکارافتادگی و علل آن در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران پرداخته شده است و به این نتیجه ختم شده است که قوانین داخلی در بسیاری از موارد با اسناد بین‌المللی هماهنگ است.</p> <p>در بخش سوم راهکارهای مقابله با ازکارافتادگی مانند پیشگیری ازکارافتادگی و حمایت‌های مقرر در صورت وقوع ازکارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران بررسی شده است و همچنین نهادهایی که در نظام تأمین اجتماعی ایران حمایت‌های مقرر را در صورت وقوع ازکارافتادگی ارائه می‌دهند مورد بررسی قرار گرفته است.</p> <p>در پایان از مطالب ذکر شده در پژوهش نتیجه‌گیری به عمل آمده و پیشنهادهای ارائه شده است.</p>	

فهرست مطالب

مقدمه

- 1- بیان مسئله 1
- 2- اهمیت و ضرورت تحقیق 3
- 3- اهداف تحقیق 4
- 4- پیشینه‌ی تحقیق 4
- 5- روش تحقیق 5
- 6- سازماندهی تحقیق 5

بخش اول : کلیات

- 1-1- تعاریف 7
- 1-1-1- تعاریف تأمین اجتماعی 7
- 1-1-2- مفاهیم تأمین اجتماعی 9
- 1-2-1- مفهوم معاوضی (مابه ازایی) تأمین اجتماعی 9
- 2-2-1- مفهوم توزیعی تأمین اجتماعی 9
- 3-2-1- مفهوم افقی تأمین اجتماعی 9
- 4-2-1- مفهوم عمودی تأمین اجتماعی 10
- 3-1-1- مخاطرات و انواع آن 10
- 1-3-1-1- مخاطرات شغلی 11
- 2-3-1-1- مخاطرات طبیعی (فیزیولوژیک) 11
- 3-3-1-1- مخاطرات اقتصادی - اجتماعی 11
- 4-1-1- شیوه‌های مقابله با مخاطرات 12
- 1-4-1-1- روش‌های فردی مقابله با مخاطرات 12
- 2-4-1-1- روش‌های جمعی مقابله با مخاطرات 12
- 5-1-1- راهبردهای نظام تأمین اجتماعی برای مقابله با مخاطرات 15
- 1-5-1-1- بیمه‌های اجتماعی 15
- 2-5-1-1- مساعدت‌ها یا کمک‌های اجتماعی 18

- 19.....خدمات اجتماعی 3-5-1-1
- 20.....بیمه در اسلام 6-1-1
- 23.....ازکارافتادگی 7-1-1
- 24-2-1- تاریخچه حمایت در برابر ازکارافتادگی در جهان و ایران 24.....**
- 24.....تاریخچه حمایت در برابر ازکارافتادگی در جهان 1-2-1
- 26.....آلمان 1-1-2-1
- 28.....انگلستان 2-1-2-1
- 31.....آمریکا 3-1-2-1
- 33.....ازکارافتادگی در اسلام 2-2-1
- 36.....تاریخچه حمایت در برابر ازکارافتادگی در ایران 3-2-1
- 37.....ازکارافتادگی در دوران صفویه و قاجاریه 1-3-2-1
- 39.....صندوق احتیاط وزارت طرق و شوارع 2-3-2-1
- 40.....قانون متمم بودجه سال 1311 3-3-2-1
- 41.....نظامنامه کارخانه‌ها و مؤسسات صنعتی 4-3-2-1
- 42.....شرکت سهامی بیمه ایران 5-3-2-1
- 42.....آئین نامه صندوق احتیاط وزارت راه 6-3-2-1
- 43.....قانون بیمه کارگران سال 1322 7-3-2-1
- 45.....قانون کار مصوب سال 1325 و اصلاحات آن در سال 1328 8-3-2-1
- 47.....قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب سال 1331 و اصلاحات آن در سال‌های 1334 و 1339 9-3-2-1
- 49.....قانون تأمین اجتماعی مصوب سال 1354 10-3-2-1
- 51.....قانون کار مصوب سال 1369 11-3-2-1
- 51.....قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی مصوب 1383 12-3-2-1
- 53-3-1- ازکارافتادگی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بین‌المللی 53.....**
- 53.....ازکارافتادگی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران 1-3-1
- 55.....ازکارافتادگی در اسناد بین‌المللی 2-3-1
- 55.....منشور آتلانتیک 1-2-3-1
- 55.....اعلامیه فیلادلفیا 2-2-3-1
- 56.....منشور ملل متحد 3-2-3-1

56.....4-2-3-1 اعلامیه جهانی حقوق بشر.....

58.....5-2-3-1 میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....

58.....6-2-3-1 اساس‌نامه و مصوبات سازمان بین‌المللی کار.....

بخش دوم : انواع ازکارافتادگی، شرایط، مشمولین و مراجع تشخیص آن

1-2- انواع ازکارافتادگی و شرایط آن در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی

62..... ایران

62.....1-1-2- انواع ازکارافتادگی

62.....1-1-1-2 انواع ازکارافتادگی از نظر کاهش قدرت کار بیمه شده.....

63.....2-1-1-2 انواع ازکارافتادگی از نظر منشاء ایجاد آن.....

65.....3-1-1-2 انواع ازکارافتادگی بر حسب مدت آن.....

66.....4-1-1-2 انواع ازکارافتادگی بر حسب اجتماع شرایط و یا عدم آن.....

67.....5-1-1-2 سایر انواع ازکارافتادگی.....

68.....2-1-2- شرایط ازکارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران.....

68.....1-2-1-2 شرایط ازکارافتادگی در اسناد بین‌المللی.....

69.....2-2-1-2 شرایط ازکارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران.....

71.....2-2- مشمولین ازکارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران.....

72.....1-2-2- مشمولین ازکارافتادگی از منظر اسناد بین‌المللی.....

72.....1-1-2-2 مقاله نامه شماره 102 مصوب سال 1952.....

72.....2-1-2-2 مقاله نامه شماره 128 مصوب سال 1967.....

73.....3-1-2-2 توصیه نامه شماره 131.....

73.....2-2-2- مشمولین ازکارافتادگی از منظر نظام تأمین اجتماعی ایران.....

73.....1-2-2-2 بیمه شدگان اجباری.....

76.....2-2-2-2 بیمه شدگان اختیاری به معنای عام.....

77.....3-2-2-2 بیمه شدگان تبعی.....

78.....3-2- علل ازکارافتادگی و مراجع تشخیص آن.....

79.....1-3-2- علل ازکارافتادگی.....

80.....1-1-3-2 بیماری.....

82.....2-1-3-2 حوادث ناشی از کار.....

- 84.....3-1-3-2- حوادث غیر ناشی از کار
- 85.....4-1-3-2- تقصیر کارگر
- 86.....2-3-2- مراجع تشخیص از کارافتادگی
- 87.....1-2-3-2- کمیسیون پزشکی بدوی
- 88.....2-2-3-2- کمیسیون پزشکی تجدیدنظر
- بخش سوم : راهکارهای مقابله و آثار از کارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران**

1-3- راهکارهای پیش‌بینی شده برای پیشگیری از مخاطره از کارافتادگی در اسناد

- 91..... بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی**
- 94.....1-1-3- پیشگیری در اسناد بین‌المللی
- 95.....1-1-1-3- پیشگیری در مصوبات سازمان بین‌المللی کار
- 96.....2-1-1-3- اتحادیه بین‌المللی تأمین اجتماعی (ایسا) و پیشگیری
- 97.....2-1-3- پیشگیری در نظام تأمین اجتماعی ایران
- 97.....1-2-1-3- امکان رجوع سازمان تأمین اجتماعی به کارفرما
- 98.....2-2-1-3- معاینات قبل از استخدام و معاینات دوره‌ای
- 98.....3-2-1-3- حق بیمه مبتنی بر خطر
- 99.....4-2-1-3- مقررات قانون کار

2-3- آثار از کارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران

- 102.....1-2-3- خدمات درمانی و توان بخشی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران
- 103.....1-1-2-3- خدمات درمانی و توان بخشی در اسناد بین‌المللی
- 106.....2-1-2-3- خدمات درمانی و توان بخشی در نظام تأمین اجتماعی ایران
- 2-2-3- مزایای نقدی کوتاه مدت از کارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران
- 108.....
- 108.....1-2-2-3- مزایای نقدی کوتاه مدت از کارافتادگی در اسناد بین‌المللی
- 110.....2-2-2-3- مزایای نقدی کوتاه مدت از کارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران
- 112.....3-2-3- تعهدات بلند مدت از کارافتادگی در اسناد بین‌المللی و نظام تأمین اجتماعی ایران
- 113.....1-3-2-3- تعهدات بلند مدت از کارافتادگی در اسناد بین‌المللی
- 114.....2-3-2-3- تعهدات بلند مدت از کارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران

- 118.....3-2-4- تعلیق، قطع و تجدیدنظر در مزایای ازکارافتادگی.....
- 121.....3-3-نهادهای فعال در زمینه ارائه مزایای ازکارافتادگی و سایر حمایت‌ها.....**
- 122.....3-3-1- نهادهایی که به صورت یک نظام بیمه‌ای فعالیت دارند.....
- 122.....3-3-1-1- سازمان تأمین اجتماعی.....
- 124.....3-3-1-2- سازمان بازنشستگی کشوری.....
- 126.....3-3-1-3- سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح.....
- 127.....3-3-1-4- سازمان بیمه خدمات درمانی.....
- 128.....3-3-1-5- صندوق‌های بیمه و بازنشستگی مستقل.....
- 134.....3-3-2- نهادهایی که به صورت یک نظام حمایتی فعالیت دارند.....
- 135.....3-3-2-1- بنیاد جانبازان و مستضعفان انقلاب اسلامی.....
- 136.....3-3-2-2- کمیته امداد امام خمینی.....
- 137.....3-3-2-3- بنیاد شهید و امور ایثارگران.....
- 138.....3-3-2-4- سازمان بهزیستی کشور.....
- 140.....3-3-2-5- بنیاد پانزده خرداد.....
- 141.....3-3-3- نهادهای امدادی.....
- 141.....3-3-1- جمعیت هلال احمر.....
- 144.....نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....**
- 149.....فهرست منابع.....**

مقدمه

انسان در زندگی خود با مخاطرات متعددی مانند بیکاری، بیماری، مرگ و ازکارافتادگی و غیره روبرو است و در اثر این مخاطرات ممکن است درآمد او کاهش یابد یا قطع شود، به همین دلیل او همیشه در تلاش بوده است تا راهی برای مقابله با این مخاطرات بیابد و آینده‌ای مطمئن را برای خود تضمین کند.

با تحول فکری بشر اندیشه مقابله با مخاطرات نیز تقویت شده و راهکارهای جدیدی هم در این رابطه ابداع شده است.

با ورود انسان به زندگی صنعتی تأمین آینده به صورت یک نیاز اساسی درآمده است و با وجود راهکارهای فردی که از قدیم برای مقابله با مخاطرات معمول بوده، راهکارهای جمعی هم ابداع شده و نظام تأمین اجتماعی هم در همین راستا به وجود آمده است.

هر چند که مخاطرات زمان وقوع قابل پیش بینی ندارند ولی در صورت وقوع تأمین آینده افراد را به صورت جدی تهدید می‌کنند و باعث می‌شوند که افراد نتوانند درآمد قبلی خود را کسب کنند.

یکی از مخاطراتی که در صورت وقوع می‌تواند تأمین آینده افراد و توانایی آن‌ها در کسب درآمد را تهدید کند، مخاطره ازکارافتادگی است که در این پژوهش به بررسی آن پرداخته خواهد شد.

1- بیان مسئله

در دنیای معاصر بشر متمدن در معرض تهاجم خطرات متعددی است که زندگی او را تحت

تأثیر قرار می‌دهد.

بشر امروزی با زندگی در لابه لای چرخ‌های عظیم صنایع و در دنیای پرآشوب دارای دغدغه‌ها و ناراحتی‌هایی است که همواره فکر فردا و تأمین زندگی امروز او را به خود مشغول می‌دارد .

امروزه و با تحولات صورت گرفته در سده‌های اخیر ، مفهوم حداقلی دولت که وظیفه دولت را تنها حفظ نظم و امنیت و حمایت از حقوق موجود شهروندان می‌داند کنار گذاشته شده و نظریه‌ی ((دولت رفاه)) که ایجاد امنیت اقتصادی و مبارزه با فقر نیز جزء وظایف آن است جایگزین مفهوم سنتی دولت شده است . از این رو ، قلمرو اعمال حاکمیت دولت ، تأمین اجتماعی را هم در بر می‌گیرد .

مهم‌ترین مخاطراتی که عموماً هر فرد شاغل در طول مدت زندگانی و فعالیت شغلی به طور مستمر با آن مواجه بوده و بدون پوشش و یا تأمین خطرات مزبور وضعیت اقتصادی وی در حال و یا آینده به صورت جدی مورد تهدید قرار می‌گیرد ، از یکسو مسأله ازکارافتادگی ناشی از کهولت سنی (برقراری مستمری بازنشستگی) و یا فوت فرد شاغل و عدم تأمین مالی خانواده تحت تکفل وی (برقراری مستمری بازماندگان) و از سوی دیگر ازکارافتادگی ناشی از کار (حوادث) و یا ازکارافتادگی غیر ناشی از کار (بیماری) و همچنین بیکاری غیرارادی فرد شاغل می‌باشد.

این مخاطرات می‌توانند فرد شاغل را در کوتاه ، متوسط و در بیشتر اوقات بلندمدت و یا دائمی با مشکلات مالی و عدم تأمین مخارج و هزینه‌های زندگی روزمره مواجه ساخته و موقعیت اقتصادی و اجتماعی فرد و خانواده تحت تکفل او را به شدت متزلزل نمایند .

یکی از مخاطراتی که دنیای صنعتی و ماشینی امروزی به صورت جدی با آن مواجه است ازکارافتادگی است و در صورت وقوع ، فرد ازکارافتاده نمی‌تواند مایحتاج زندگی خود را تأمین کند و نیاز به حمایت دارد .

در دنیای صنعتی امروزی هر روز شاهد حوادث و مخاطرات شغلی مختلفی مانند ازکارافتادگی ، بیماری و ... هستیم که در کارخانجات و کارگاه‌ها روی می‌دهد و باعث آسیب‌های جسمی و روانی اقشار تولید کننده جامعه می‌شود و تأمین زندگی آن‌ها را به خطر می‌اندازد و به همین دلیل ضروری است که تمهیداتی در راستای حمایت از آن‌ها به عمل آید .

از آنجا که این مسئله بیشتر در میان اقشار پایین جامعه و به ویژه قشر کارگر که در کارخانجات و کارگاه‌ها کار می‌کنند و با دستگاه‌ها و ادوات سنگین و وسایل برقی و ... سر و کار دارند روی می‌دهد، و شاید کارگران به دلیل عدم رعایت مقررات فنی و بهداشتی در کارخانه‌ها و کارگاه‌ها به صورت تصادفی و ناخواسته دچار مخاطره از کارافتادگی شوند و قدرت و نیروی کار خود را از دست بدهند و چون کارگران برای تأمین زندگی خود به شدت به دستمزد و درآمد خود نیاز دارند به نحوی که اگر یک روز کار نکنند برای تأمین مایحتاج فردای آن روز دچار مشکل می‌شوند به همین دلیل در برابر این قبیل مخاطرات باید مورد حمایت قرار بگیرند و تمهیداتی در این راستا اندیشیده شود، لذا در اکثر اسناد بین‌المللی مربوط به تأمین اجتماعی (مثلاً در مقاله نامه‌ها و توصیه نامه‌های سازمان بین‌المللی کار) و همچنین در قوانین داخلی کشورها به این موضوع اشاره شده و قوانین و مقررات متعددی درباره‌ی حمایت از اشخاص از کارافتاده وضع شده است. با توجه به توضیحات فوق ما در این پژوهش به بررسی از کارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران و اسناد بین‌المللی مربوطه خواهیم پرداخت و در پی پاسخگویی به سوالات زیر خواهیم بود:

1) راهکارهای نظام تأمین اجتماعی ایران برای مقابله با مخاطره از کارافتادگی چیست؟ آیا نظام تأمین اجتماعی ایران در پی پیشگیری از مخاطره از کارافتادگی است یا حمایت از شخص از کارافتاده یا هر دو؟

2) چه کسانی مشمول حمایت‌های مقرر قانونی در مورد از کارافتادگی هستند و اگر اشخاصی که مشمول این حمایت‌ها نیستند دچار مخاطره از کارافتادگی شوند آیا نهادهایی وجود دارند که حمایت‌های لازم را از این اشخاص به عمل آورند؟

3) مراجع تشخیص از کارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران کدامند؟

4) از کارافتادگی چگونه و در کدام یک از اسناد بین‌المللی مطرح شده و چه تمهیداتی در راستای حمایت از اشخاص از کارافتاده در این گونه اسناد پیش بینی شده و آیا این تمهیدات در قوانین ایران هم لحاظ شده است و اجرا می‌شود یا خیر؟

2- اهمیت و ضرورت تحقیق

از آنجا که تمام افراد جامعه از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و معیشتی در شرایط یکسانی قرار ندارند و اقشار ضعیف و کم درآمد به ویژه کارگران در برابر مخاطرات اجتماعی ممکن است با از

دست دادن درآمد خود در وضعیت معیشتی بدی قرار بگیرند و دچار لغزش‌های مادی و معنوی گردند به همین دلیل ضرورت دارد که افراد در مقابل مخاطراتی که در اجتماع روی می‌دهد مورد حمایت قرار گیرند. و چون از کارافتادگی بیشتر در میان قشر کارگر و دیگر اقشار پایین جامعه روی می‌دهد و آن‌ها را دچار مشکل می‌کند به همین دلیل ضروری است که در این زمینه مطالعاتی صورت بگیرد تا اقشار کم درآمد و محروم جامعه به حقوق و تکالیف آشنا شوند و در صورت مواجه شدن با مخاطره از کارافتادگی بتوانند از حمایت‌های مقرر در قانون بهره‌مند شوند .

3- اهداف تحقیق

در پژوهش حاضر سعی بر این است که حمایت‌های مقرر در نظام تأمین اجتماعی ایران در مورد مخاطره از کارافتادگی را شناسایی کند و تمهیدات و پیش‌بینی‌هایی را که باید در جهت جلوگیری از وقوع از کارافتادگی به کار گرفته شود را بیابد و از این طریق توجه خاص افراد را به سلامت جسمی و روانی و همچنین پرهیز از هر نوع حادثه و رعایت نکات ایمنی جلب نماید . و در صورت وقوع از کارافتادگی کلیه اقدامات و حمایت‌های لازم از افراد به عمل آید .

4- پیشینه‌ی تحقیق

در مورد از کارافتادگی در ایران مطالعات مستقلی صورت نگرفته است ، بلکه بیشتر در تحقیقات و تألیفاتی که به طور کلی در رابطه با تأمین اجتماعی نگاشته شده است به صورت هر چند مختصر به از کارافتادگی هم پرداخته شده است .

در مورد از کارافتادگی یک مقاله توسط آقای مهدی رشوند با عنوان ((از کارافتادگی در حقوق ایران و فرانسه)) در پیش شماره دوم فصلنامه داخلی قوانین و مقررات تأمین اجتماعی در سال 1385 نگاشته شده است که نویسنده در آن به بررسی انواع از کارافتادگی ، مستمری از کارافتادگی و نحوه محاسبه و شرایط برخورداری از آن در نظام حقوقی ایران و فرانسه پرداخته است .

5- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش همانند تمام پژوهش‌های گروه حقوق ، روش اسنادی و کتابخانه‌ای می‌باشد که از طریق فیش برداری از کتب و مقالات و مجلات حقوقی و مطالعه‌ی قوانین و اسناد بین‌المللی مرتبط با موضوع انجام می‌گیرد.

6- سازماندهی تحقیق

این تحقیق در سه بخش انجام شده است، و هر بخش مشتمل بر سه فصل می‌باشد. در بخش اول به بیان تعاریف ، کلیات و تاریخچه پرداخته شده است. بخش دوم به بررسی انواع ازکارافتادگی، شرایط و مشمولین ازکارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران و اسناد بین‌المللی مربوطه پرداخته شده است. بخش سوم به بررسی راه کارهای مقابله با ازکارافتادگی در نظام تأمین اجتماعی ایران و اسناد بین‌المللی پرداخته شده است، و نهادهایی که حمایت از اشخاص ازکارافتاده را بر عهده دارند مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش اول:
کلیات

1-1- تعاریف

از آنجا که از کارافتادگی یکی از حمایت‌هایی است که توسط نظام تأمین اجتماعی انجام می‌شود و خود در درون نظام بزرگتری به نام تأمین اجتماعی قرار دارد ابتدا به ذکر تعاریف و کلیاتی در رابطه با تأمین اجتماعی می‌پردازیم:

1-1-1- تعاریف تأمین اجتماعی

تأمین اجتماعی از دو کلمه ((تأمین)) و ((اجتماع)) تشکیل شده است. ((تأمین)) یعنی حمایت در برابر مخاطرات و ((اجتماعی)) هم رابطه آن را با جامعه از دیدگاه سنتی، تاریخی و جغرافیایی روشن می‌سازد.¹

در تعریف تأمین اجتماعی گفته شده است. ((تأمین اجتماعی مجموعه اقدامات سازمان یافته‌ای است که جامعه را وادار می‌کند برای حمایت از اعضای خود هنگام تنگناهای اقتصادی و اجتماعی مانند بیماری، بیکاری، حادثه ناشی از کار، پیری و از کارافتادگی و مرگ سرپرست خانواده که فرد و خانواده‌اش را دچار بحران می‌کند، مساعدت نماید))².

تعریف دیگری از تأمین اجتماعی به این صورت است:

¹ - یونس چربگو (1386)، ((تبیین مفهوم حق رفاه و تأمین اجتماعی))، فصلنامه قوانین و مقررات تأمین اجتماعی، سازمان تأمین اجتماعی، سال سوم، شماره هفتم، ص 63.

² - بی‌نا (1374)، مقدمه‌ای بر تأمین اجتماعی، ترجمه ابوالقاسم نوروز طالقانی، تهران: انتشارات موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، چ اول، ص 19.

((تأمین اجتماعی شامل مجموعه‌ای از اهداف، اصول، نهادها، برنامه‌ها و ساز و کارهای اجرایی که مرتبط و پیوسته به هم است که هدف نهایی آن‌ها فراهم آوردن امنیت اجتماعی و اقتصادی برای اقشار فعال و بازنشسته جامعه و خانواده‌ها و بازماندگان آن‌ها می‌باشد))¹.

پروفسور دنی پیترز معتقد است: ((تأمین اجتماعی مجموعه‌ای از تمهیدات شکل دهنده همبستگی اجتماعی میان افرادی است که با مخاطرات ناشی از فقدان درآمد یا با هزینه‌های خاصی مواجه هستند))².

از نظر سر ویلیام بوریج ((تأمین اجتماعی یعنی شغل در زمانی که انسان توانایی کار کردن دارد و درآمد در زمانی که فرد نمی‌تواند کار کند))³.

تأمین اجتماعی عبارتست از اینکه شخص در هر شغل و مقامی از آینده خود و خانواده‌اش نگرانی نداشته باشد و برای تأمین آینده ناچار از کار بدون وقفه و دست زدن به هر عملی برای کسب پول و تأمین آتیه خود نگردد⁴.

سازمان بین‌المللی کار⁵ در سال 1952 تأمین اجتماعی را در مقاله نامه شماره 102 چنین تعریف کرد: ((تأمین اجتماعی به منزله حمایتی است که جامعه در قبال آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی پدید آمده به واسطه قطع یا کاهش شدید درآمد افراد به علت بیماری، بارداری، حوادث و بیماری‌های ناشی از کار، بیکاری، ازکارافتادگی، سالمندی و فوت و نیز افزایش هزینه‌های درمان و نگهداری به اعضای خود ارائه می‌دهد))⁶.

با توجه به تنوع نظام‌های تأمین اجتماعی در دنیا، یافتن تعریفی که برای همگان پذیرفتنی باشد دشوار است. اما به هر حال تعریفی که بیشترین مطابقت را با برنامه‌های اکثر کشورها دارد به این صورت است: ((تأمین اجتماعی مجموعه اقدامات قانونی سازمان‌های دولتی و عمومی برای حفظ درآمد فرد یا خانواده است. به عبارت دیگر برنامه‌های تأمین اجتماعی از سویی فرد و خانواده را در

¹ - مهدی کرباسیان (1384)، تأمین اجتماعی و بازنشستگی در ایران، تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار، چ اول، ص 9.

² - دنی پیترز (1388)، تأمین اجتماعی مقدمه‌ای بر اصول اساسی، ترجمه فراز فیروزمندی و سمیره احمدی، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چ اول، ص 33.

³ - William Beveridge (1978) Social Security Today and Tomorrow, Newyork : Columbia University press , p.p 3-4 .

⁴ - مهدی طالب (1368)، تأمین اجتماعی، مشهد: انتشارات بنیاد فرهنگی رضوی، چ اول، ص 27.

⁵ - International Labour organization (ILO)

⁶ - بهرام پناهی (1378)، ((فرآیند نظام عملیاتی تأمین اجتماعی))، فصلنامه تأمین اجتماعی، موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، سال اول، شماره اول، ص 91.

برابر از دست دادن درآمد بر اثر بازنشستگی، بیکاری، پیری، ازکارافتادگی، بی‌سرپرستی، در راه ماندگی، بیماری و مرگ تضمین می‌کند و از سوی دیگر می‌کوشد تا با فراهم آوردن خدمات عمومی مانند درمان، کمک هزینه مسکن و غیره سطح رفاه فرد و خانواده را ارتقاء دهد¹.

1-1-2- مفاهیم تأمین اجتماعی

مفاهیم متعددی از تأمین اجتماعی ارائه شده است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

1-1-2-1-1 مفهوم معاوضی (مابه‌ازایی) تأمین اجتماعی

در این مفهوم حق هر فرد در برخورداری از حمایت‌های تأمین اجتماعی به منزله مابه‌ازا یا عوض آنچه که پرداخته است تلقی می‌شود یعنی فرد با پرداخت حق بیمه از حمایت‌های نظام تأمین اجتماعی برخوردار می‌شود. به این ترتیب، هیچ عضوی از جامعه حقی بر جامعه ندارد مگر معادل آنچه که برای جامعه انجام داده است².

1-1-2-2-1 مفهوم توزیعی تأمین اجتماعی

در این مفهوم حمایت‌های نظام تأمین اجتماعی به عنوان همبستگی اجتماعی بین اعضای جامعه تلقی می‌شود که حمایت‌های آن به تساوی تمام شهروندان را تحت پوشش قرار می‌دهد و هدف از اعطای این حمایت‌ها رفع نیازهای اساسی افراد می‌باشد و این حمایت‌ها حق هر شهروند است که به هنگام تحقق شرایط باید به او اعطا شود³.

1-1-2-3-1 مفهوم افقی تأمین اجتماعی

در این مفهوم تأمین اجتماعی عبارت است از تلاش دولت‌ها در جهت جبران خسارت و نتایج حاصل از حوادث و اتفاقات اجتماعی که روی می‌دهد و دولت‌ها با توجه به امکانات خود و به تبعیت از شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه خود این امر را انجام می‌دهند⁴.

¹ - بی‌نا (1378)، نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی (خلاصه گزارش)، تهران: انتشارات موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، چ اول، ص 94.

² - کوروش استوار سنگری (1387)، حقوق تأمین اجتماعی، تهران: نشر میزان، چ دوم، ص 40.

³ - همان، ص 41.

⁴ - مهدی طالب، همان، ص 41.

1-1-2-4- مفهوم عمودی تأمین اجتماعی

در این مفهوم از تأمین اجتماعی، بحث جبران خسارت حوادث و اتفاقات مطرح نیست بلکه هدف اساسی جلوگیری از وقوع حوادث و پیش بینی‌های لازم است.¹

در هر کشوری مجموعه قوانین و مقررات پیچیده و گسترده‌ای که در ارتباط با تأمین اجتماعی وضع می‌شود ((نظام تأمین اجتماعی)) آن کشور را تشکیل می‌دهد. هدف نظام‌های تأمین اجتماعی تضمین یا تأمین اقتصادی افراد تحت حمایت خود است.²

1-1-3- مخاطرات و انواع آن

انسان در زندگی خود با مخاطرات گوناگونی روبرو می‌شود، از جمله مهم‌ترین مخاطراتی که عموماً هر فرد شاغل در طول مدت زندگی و فعالیت شغلی خود به طور مستمر با آن روبرو است و بدون حمایت در برابر این مخاطرات، وضعیت اقتصادی وی به صورت جدی مورد تهدید قرار می‌گیرد، از یک طرف مسأله ازکارافتادگی ناشی از کهولت سنی (برقراری مستمری بازنشستگی) و یا فوت فرد شاغل و عدم تأمین مالی خانواده تحت تکفل وی (برقراری مستمری بازماندگان) و از طرف دیگر ازکارافتادگی ناشی از کار (حوادث کاری) و یا ازکارافتادگی غیر ناشی از کار (بیماری) و همچنین بیکاری غیر ارادی فرد شاغل می‌باشد. این مخاطرات می‌توانند فرد شاغل را در کوتاه، متوسط و در بیشتر اوقات بلندمدت با مشکلات مالی و عدم تأمین مخارج زندگی روزمره مواجه ساخته و موقعیت اقتصادی و اجتماعی فرد و خانواده او را به شدت متزلزل نماید.³

مفهوم مخاطره اجتماعی یا واقعه اجتماعی از دو دیدگاه می‌تواند مورد توجه قرار بگیرد، از نظر علت بروز و از نظر نتایج حاصله. برخی از صاحب‌نظران، مخاطرات را خطرات متصل به زندگی اجتماعی دانسته‌اند و لذا سیاست تأمین اجتماعی را عبارت از کوشش‌هایی می‌دانند که توسط هر جامعه برای حمایت اعضای خود در مقابل خطرات ناشی از زندگی اجتماعی صورت می‌گیرد. برخی دیگر با این نظر مخالفند و معتقدند مخاطراتی وجود دارند که منشا اجتماعی ندارند مانند پیری و بیماری، بنابراین این قبیل حوادث مورد حمایت تأمین اجتماعی زمینه اجتماعی ندارند یا علت

¹- همان، ص 47.

²- مهدی طالب، همان، ص 50.

³- بهرام پناهی (1376)، اصول و مبانی نظام تأمین اجتماعی، تهران: مؤسسه انتشارات سوره، چ اول، ص 46.

حدوث آن اجتماع نیست. اما در مورد نتایج حاصل از مخاطرات صرف نظر از علل آن باید گفت که وقوع بعضی از حوادث در زندگی افراد باعث می‌گردد که شخص حادثه دیده نتواند درآمد قبلی خود را تحصیل نماید، به علت وقوع مخاطرات فیزیکی مانند مریضی و ناتوانی یا مخاطرات اقتصادی که بدون کاهش دادن نیروی کار افراد حادث می‌شود مانند بیکاری، در نتیجه عدم تعادلی که بین درآمد افراد و هزینه‌های آن‌ها پیش می‌آید باید مورد حمایت تأمین اجتماعی قرار بگیرند.¹

مخاطراتی که مستقیماً مرتبط با زندگی انسان بوده و وقوع آن‌ها باعث کاهش و یا قطع درآمد او می‌گردند تحت شمول مخاطرات اجتماعی قرار می‌گیرند. مخاطرات اجتماعی عمدتاً به سه دسته مخاطرات شغلی، مخاطرات طبیعی و مخاطرات اقتصادی تقسیم می‌شوند.²

1-3-1-1- مخاطرات شغلی

این نوع مخاطرات مربوط به حوادث شغلی و کاری بوده و با کار و شغل اشخاص ارتباط مستقیم دارند. مخاطرات شغلی با این که موقتی بوده و دائمی نیستند، باعث کاهش درآمد و در نتیجه موجب زیان افراد می‌شوند.

1-3-1-2- مخاطرات طبیعی (فیزیولوژیک)

حدوث این قبیل مخاطرات مربوط به بنیه شخصی فرد است، اما خارج از مخاطرات شغلی قرار می‌گیرند و عبارتند از: بیماری، زایمان، سالمندی و مرگ.

1-3-1-3- مخاطرات اقتصادی - اجتماعی

این قبیل مخاطرات به طور کلی در جامعه متوجه خانواده و زندگی کاری افراد است مانند بیکاری، ازدواج، مسکن.³

همچنین حوادث و خطراتی را که ممکن است برای افراد پیش آید می‌توان به صورت زیر تقسیم‌بندی کرد:

¹ - مهدی طالب، همان، ص 42.

² - محمد رضا مجتهدی (1384)، ((مبانی حقوقی و فرآیند تاریخی تأمین اجتماعی))، دیدگاه‌هایی در حقوق تأمین اجتماعی (مجموعه مقالات همایش تبیین جایگاه حقوق تأمین اجتماعی)، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی هنری آهنگ آتیه، چ اول، ص 355.

³ - محمد رضا مجتهدی، همان، صص 356-357.